

HALÁSZ TAMÁS

Embertani játszóház

Agenti Victoria társulat White Star című előadásában felvonultatott szereplők talán legalapvetőbb, legfontosabb tulajdonsága a vágy másnak lenni: a játék különös figuráinak nagy része többszörös szerepet, többszörös identitást hordoz, bont ki (és nemritkán: rombol össze) a színen. Más testbe, más életbe, más történetbe vágyik, s másnak látszana, mint ami.

E talányos darab kissé ósdiak ható, zsúfolt, számos, később alig használt elemmel is telepakolt térben játszódik: a bonyolult építmény minden egyes részlete fehér, színe ellenére is „nehézes”, láthatóan fémből készült idom. Az előtérben félkör alakú, négyzetes táblákból összeállított porond, ligeti korcsolyapályára, manézsrá egyaránt emlékeztető, korláttal lezárt terület, mely azonban a nézőtér felé teljesen nyitott. A szín mélyéről ide egy kapun keresztül lehet belépni, mely fölött légies idom ível át, s vörös, gót betűs feliratot hordoz. A szöveg „befelé néz”, mint a mentőautó felirata, amely – praktikus módon – a visszapillantó tükörben válik olvashatóvá. Bár a cirkalmas betűkből az előadás címét olvashatjuk össze – *White Star* –, nekem e bejáratról a haláltáborok kapuja s az „*Arbeit macht frei*” felirat jutott eszembe. A (nem csupán a Trafóban) monumentális hatású díszletépítményt két nagyobb konstrukció határozza meg: balról hatalmas, kockarácsból szerkesztett kereszt magasodik, jobbra sportaréna tribünjének szeletére emlékeztető, lépcsőzetes, korlátokkal ellátott elem kap helyet. Ennek legfelső sora mögül három, magas póznákra szerelt hangszóró emelkedik ki. A tribünt és a keresztet dobogó köti össze, rajta egy nyári kerthelyiség kedélyes presszóbútorai. A tribün alatti sutba, mint afféle gondnoki odúba, kisasztalt, hűtőt és számos apró kelléket zsúfoltak. És minden, de minden hófehér.

A játék kezdetén fiatal – arca és neve alapján egyértelműen arab – férfi lép a manézsrá, mikrofont ragad, és monológba kezd. Döb-

benetes a hatás: szájából a vulgárrasszista, xenofób, előítéletes tömegember klisémondatai ömlenek. Ben Benaouisse pókerpofával, egy rutinos populistá uszító kikacsintós modorában recitálja szövegét. Ismerős dumák ezek: betelefonálós mazomúsorok tébolyodottjai, inkább az utazóközönségnek, mint igazi beszélgetőtársuknak (ha van olyanjuk egyáltalán) szónokló tömegközlekedési zsebnácik, piacsarki kispróféták előadásában nap nap után itthon is hallgathatunk ilyesmit „azokról”. Az „azok” lehetnek bárkik, akik nem ők: szociális segélyért folyamodó, sérült embertársaink, a létminimum alatt tengődő magyarok és romák, bevándorlók, lebüdösrománózott (ám ha a helyzet úgy kívánja, honfihevülettől remegő ajkkal féltett, óvott) erdélyi magyarok, zsidók, melegek, gazdagok és szegények, kapitalisták és kommunisták, bárki, aki (kéznél) van. Az arab színész e gyűlöletbeszéd ötperces kvintesszenciáját harsogja, motyogja, sziszegi a mikrofonba, és az emberben megdermed a vér. Akikről beszél, mind megjelennek körötte a színpadon. Ő illedelmesen megköszöni figyelmünket, és közéjük hátrál.

A színpadon valódi és ál-mások: másság-imitátorok és „*ab start*” másmlenyek. De nehéz meghúzni közöttük a határt. Ha van ilyen. Más-e a langaléta, rasztaháját hatalmas kontyban hordó fiatal férfi? Gentben biztosan nem számít annak. Európának e táján, ahol (mint a közeli Pozsonyban pár hónapja) előfordulhat, hogy pusztán hajviselete miatt szurkálnak halálra valakit újnáci suhancok, másnak tekintik.

A színpad egy legendás élettörténetre reflektáló előadást ígér: Charlotte von Mahlsdorf (korábban: Lothar Behrfelde) a németországi melegmozgalom kultikus figurája volt. Már kiskamaszként szembesült azzal, hogy férfitestében kizárólagos női énlakik. Az 1928-as születésű Charlotte a háború után az orosz zónában találta magát, és Berlin Mahlsdorf kertvárosában (melytől új nevét is kölcsönözte), NDK-állampolgárként élte le felnőtté négy évtizedét. A tágas családi otthonban mesebeli múzeumot rendezett be, a hajdan volt, diktatúrák előtti békeévek hangulatát őrző kis eliziumot, nippekkel, családi portrékkal, ódon bútorokkal, jelentékeny helytörténeti anyaggal, a meleg szubkultúra patinás emlékeivel. Megöregedvén tüneményes kis öregasszonnyá vált, aki úgy várt türelmesen a villamosra-kenyérre kiskosztümjében, kezében retiküllel, mint a többi keletnémet néni. NDK-s mesefilmekben játszott tündért, és lehallgatókészülékekkel bőven hintett kis kúriájában őrizgette a múltat a rendőrállam szívében. Mahlsdorfot itt érte a fal leomlása, és a vasfüggöny mögött rejtőző mitikus alak egykettőre hozzáférhetővé, szenzációvá vált.

1992-ben írt önéletrajzából (*Ich bin mein eigene Frau – A magam asszonya vagyok*) Rosa von Praunheim forgatott világhírűvé lett dokumentumfilmet. Ugyanabban az évben kitüntették a Német Szövetségi Érdemkereszttel (akárcsak XVI. Benedek pápát, Oskar Schindlert vagy Konrad Adenauert). Doug Wright amerikai író ugyanezt a címet viselő, Mahlsdorf életét tág történeti-társadalmi összefüggésrendszerbe helyező, nagy sikert aratott monodráma Budapesten is látható (Czeizel Gábor rendezésében, Várnai Szilárd előadásában a Merlin Színházban). Charlotte 2002-es halála után, amikor a Stazi titkos – megritkításuk után is gigászi mennyiséget kitevő – iratjegyei vonatkozó részeit feldolgozták, kiderült: a keletnémet titkosrendőrség nemcsak megfigyelte, de foglalkoztatta is a mahlsdorfi kúria úrnőjét.

A *White Star* minderről nem szól, de ezen alapszik.

A belga előadás színpadát egy nem kevésbé különös figura, Vanessa van Durme, a produkciót „ötlet és koncepció” kategóriában jegyző *transgender* hős (plakát)arca uralja. Színes, író, két lábon járó nemek közötti rejtély ő, akinek különös testét, egész lényét fűrésznél vizsgálja nézői szemünk. Szálfa termet, telt csipő, csupasz, hosszú lábak, telt keblek, agyonműtöttnek ható, megviseltségében is fenséges, mégis groteszk arc és férfiasan érdes hang. Van Durme általában a kereszt tövében üldögél. A játék elején fiatal, faludys méretű hajkoronát viselő, nyurga fiatalembert vesz gondjaiba: a fiú leveti vacak göncét, és elegáns, földig érő, vörös koktéluhát ölt. A szemünk láttára alakul át nővé: alakjáról Halász Péterék *King-Kongjának* figurája jut eszembe (hazaérve előveszem a SZÍNHÁZ „Halászék” különszámát, és megdermedek: a nővé alakult Breznyik Péter és a belga színész közti hasonlóság szinte ijesztő). A háttérből fiatal, öltönyös férfi lép elének nyeklő-nyaklő végtagokkal; szájalmat ébresztően vonsozolja magát a szín közepére. A mozgáskorlátozott pillanatok alatt, a nyílt színen válik „egészségessé”, hogy a darab folyamán aztán több-

ször is oda-vissza alakuljon. Bámulatosan játszik a testével. Szőke nő ront be a térbe, arca helyén rettenetes, kusza maszat. Artikulátlan hangon kezd mondókájába, szörcsögve, mammogva beszél: az arcát mártotta lobogó vízbe, szántsándékkal csúfitotta el magát. „Az emberek megszépülnek a közelemben, hozzám képest válnak széppé. Először megrémülnek, aztán mindegyikük csupa mosoly lesz.” Egyik társa ráront, hosszan dulakodnak; a másik hirtelen letépi az arcát elcsúfító, ragasztott maszkot. A színpadon gondnokként jár-keel egy papi (utcai) viseletbe öltözött, (valóban) Down-kóros férfi: csendesen szöszmötöl, szorgalmasan seper, cipekszik, fantomként bukkan fel mindenütt a játéktérben. A színpad jobb szélén, egy magányos presszóasztalnál Kusturica balkáni gengsztereit idéző alak, kék öltönyös, nap-szemüveges, bajszos férfi üldögél, minden gesztusával a macsót adja. Tüzes, fekete hajú, fiatal nő ostromolja. A játéktérben ötéves-forma kislány járkal mint élő memnő: az érintetlenség, ártatlanság mobil szobora. Rácsodálkozik a felnőttekre, tekintetével kommentál, van – a miheztartás végett.

Lies Pauwels rendezése olyan tömörségben és sokféleségben mutatja meg a másságot, az egyén változékonyságát, az énkeresés egyfajta, napjainkat jellemző csődjét, hogy nehéz közömbösen szemlélni. Provokálja a bennünk megbújó előítéleteket. Közhelyeket mutat fel, tisztogat meg és értelmez újra, megszabadítva őket a rájuk rakódott hordaléktól: jelszavaktól, ál-szenteskedő recepciótól, megjátszott empátiától.

Van Durme – kinek saját története épp elég inspiráció lehetett a játékhoz, mely címerként egy világszerte ismert személy nevét, alakját, mítoszát hordozza – a porond közepén ül, rövid, lekötött haját most hosszú, szőke paróka fedi. Társnője ollóval akkurátusan tövig vágja a vendéghaját; megváltoztál, de mégis ugyanaz maradsz – sugallja a jelenet. Az olló a társadalom szemé. A gentiek előadása az egyén láthatatlan belső világát, a személyes, intim énképet, annak nagyszerűségét vagy gyarlóságát, titokzatosságát és feltétlen egyediségét emeli a magasba. E kökemény vallomásokkal zsúfolt játék fogadtatása a világ különböző pontjain bizonyosan precíz diagnózzal ér fel: bár más és más módon, de mindenütt felkorbácsolja a nézői szenvedélyeket. Drámai és meghitt képek sorakoznak előttünk sebes egymásutánban; a játék mintha bármikor elkezdődhetne, és bármikor abba lehetne hagyni – nem mintha szerkezetével lenne gond –, egyszerűen végtelen folyamnak hat. Szereplőinek sokoldalú tehetséget mutató alakításához komplex, érzelmes, szenvedélyes mondanivaló társul. A *White Star* művészi láttelel: pontos, de személyes kórlap, hóféhér alapon.